

היסטוריוספיה מקראית, חלק - ב, מקורות

ד"ר חזות גבריאלי

1. חטאי אברהם כגורם לגלות :

אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר : מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים? מפני שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים, שנאמר : "וירק את חניכיו ילידי ביתו". ושמואל אמר : מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה [רש"י] : שהגדיל לישאל על מדותיו של הקב"ה, שאמר "במה אדע", שנאמר : "במה אדע כי אירשנה". ורבי יוחנן אמר : שהפריש בני אדם מלהיכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר : "תן לי הנפש והרכוש קח לך" [ולא היה לו לעשות כן שהיה לו לגיירם] .

2. הרמב"ן רואה במעשי אברהם את הסיבה לגלות מצרים, אלא שהוא מוצא את חטאו בעניין אחר :

דע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה, שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח באלהיו שיציל אותו ואת אשתו... ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה.

3. אברבנאל משייך את החטא לבניו של יעקב, ורואה במכירת יוסף את המעשה שגרם לגלות מצרים :

לפי שבמצרים חטאו, שמכרוהו להיות עבד שם, היה ראוי שילקו במצרים ויהיו עבדים שמה, הם ובניהם וזרעם, שנים רבות

4. חטאי בני ישראל טרם הירידה למצרים ובמשך שהותם שם כגורם לגלות, הנביא יחזקאל :

וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' בַּיּוֹם בָּחָרִי בְּיִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא יָדִי לְזָרַע בֵּית יַעֲקֹב וְאָנֹדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָשָׂא יָדִי לָהֶם לְאֹמֵר אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. בַּיּוֹם הַהוּא נִשְׂאֲתִי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לָהֶם זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ צָבִי הִיא לְכֹל הָאֲרָצוֹת. וְאָמַר אֲלֵיהֶם אִישׁ שְׂקוּצִי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוּלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וַיִּמְרוּ בִי וְלֹא אָבוּ לְשִׁמְעַי אֲלֵי אִישׁ אֶת שְׂקוּצִי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאָמַר לְשִׁפְזֵי חֲמָתִי אֲלֵיהֶם לְכָלֹת אֲפִי בָהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם. וְאָעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵמָּה בְּתוֹכָם אֲשֶׁר נֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְאֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאָבֵאֵם אֶל הַמִּדְבָּר (יחזקאל כ ה-ו).

5. גלות מצרים כאמצעי לחינוך העם, המלבי"ם :

היה צריך שירדו תחילה לכור הברזל לצרפם שם בכור עוני... והיה גלות מצרים הכנה אל ירושת הארץ". לדבריו, הקב"ה ביקש לטהר את בני ישראל באמצעות "כור הברזל"

6. נחמה ליבוביץ

"שירגישו הם בבשרם מהי עבדות ומהי השפלה, ומהו היות נתון לחמס ולגזל ולשלטון האדם באדם לרע לו".

7. אברבנאל מביא טעם נוסף לצורך הגליית ישראל למצרים :

שהביאם הקב"ה למצרים כדי להרבות שם מופתיו באופן שיתבאר להם יכולת ה' ולא יישאר בלבם שום ספק כי הייתה ארץ מצרים מלאה כשופים. ונתברר שמה, כי פעולות ה' לא היה על ידי כשוף כי אם בכוח היכולת הבלתי בעל תכלית, וכמו שכתוב "ולמען תספר" ונאמר "וידעת כי אני ה'".

8. שיעבוד מצרים הוא פרי הבחירה החופשית של המצריים, הרמב"ם :

כך הרמב"ם מציג את דעתו בעניין בחירתו החופשית של האדם :

רשות לכל אדם נתונה. אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו, הוא שכתוב בתורה : "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע", כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה העניין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו[24].

ובהמשך, הרמב"ם כותב :

והלא כתוב בתורה "ועבדום וענו אותם", הרי גזר על המצריים לעשות רע, וכתוב "וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ", הרי גזר על ישראל לעבוד עבודה זרה, ולמה נפרע מהם? לפי שלא גזר על איש פלוני הידוע שיהיה הוא הזונה, אלא כל אחד ואחד מאותם הזונים לעבוד עבודה זרה אילו לא רצה לעבוד לא היה עובד, ולא הודיעו הבורא אלא מנהגו של עולם. הא למה זה דומה? לאומר העם הזה יהיה בהם צדיקים ורשעים, לא מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר עליו שיהיה רשע מפני שהודיע למשה שיהיו רשעים בישראל, כעניין שנאמר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ", וכן המצריים כל אחד ואחד מאותם המצריים והמריעים לישראל אילו לא רצה להרע להם הרשות בידו, שלא גזר על איש ידוע אלא הודיעו שסוף זרעו עתיד להשתעבד בארץ לא להם, וכבר אמרנו שאין

9. שמות פרק א

(ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאֵד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם : פ

(ח) וַיִּקָּם מֶלֶךְ-חֲדָשׁ עַל-מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא-יָדַע אֶת-יְהוָה :

(ט) וַיֹּאמֶר אֶל-עַמּוֹ הַזֶּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ :

(י) הֲבֵיאָה נִתְחַכְמָה לּוֹ פְּרִיזָה וְהִלָּה פִּי-תַקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם-הוּא עַל-שִׁנְאֵינוּ וְנִלְחַם-בָּנוּ וְעָלָה מֶרְ הָאָרֶץ :

(יא) וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסַבְלָתָם וַיִּבְּן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעֹה אֶת-פְּתָם וְאֶת-רַעַמְסֵס :

(יב) וְכִאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיִּקְצֹוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

(יג) וַיַּעֲבְדוּ מִצְרָיִם אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֹךְ :

(יד) וַיִּמְרְדוּ אֶת-חֵייהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבְלִבְנִים וּבְכָל-עֲבֹדָה בְּשָׂדֶה אֶת כָּל-עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר-עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֹךְ :

10. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד עמוד א

שמא יגרום החטא ; כדרבי יעקב בר אידי, דרבי יעקב בר אידי רמי, כתיב : והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתוב : ויירא יעקב מאד! אמר : שמא יגרום החטא, כדתיניא : עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קניית ; עד יעבר עמך ה' - זו ביאה ראשונה, עד יעבר עם זו קניית - זו ביאה שניה ; מכאן אמרו חכמים : ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא.